

HUNYADI: LEGENDA ÉS VALÓSÁG

(Joseph Held: Hunyadi: Legend and Reality
Columbia University Press, New York 1985. 164 p.)

A 15. század – különösen annak második fele – úgy él a magyar történelmi köztudatban, mint egy olyan időszak, amikor a nemzet dicsőséges tetteket vitt végbe, amelyekkel sikerült kivívnia Európa tartós csodálatát, elismerését. Ennek az elképzelésnek az alapját mindenekelőtt e korszak nagy egyéniségei – akiknek tettei a magyar történelem változó politikai viszonyai közepette is tartósan pozitív értékelést kaptak –, a róluk alkotott kép teremtette meg. Mindazonáltal igen fontos – és ez nemcsak egy adott korra, hanem a történelem egészére értendő –, hogy a történetész árnyaltan fesse meg az illető egyéniséget vagy az általa fémjelzett kort. Különösen elsőrendű ez az elvárás akkor, ha munkája nem csupán a szakma, hanem a széles olvasóközönség számára is íródott, hiszen az utóbbi éppen az ilyen mű révén – kezdetben talán kissé hitetlenkedve és kételkedve, ám végül – kénytelen tudomásul venni, hogy az általa korábban (esetleg a történelem tankönyvből) megismert valóság csak részben vagy egyáltalán nem egyezik a történetivel.

Held József könyve igyekszik megfelelni a fenti követelménynek. Ezt mindenekelőtt azzal éri el, hogy tárgyilagosan vizsgálja Hunyadi Jánost és korát. Munkája során a legfrissebb, saját és más, főleg magyarországi történészek kutatási eredményeit használta fel. Bár eredeti célja – bevallottan – a 15. századi társadalom alsó régiójában élő magyar parasztság bemutatása volt, az e téma köré csoportosuló egyéb tárgyú fejezetekkel együtt a szerző egy összefoglaló munkát hozott létre: azaz társadalom-, politika- és hadtörténeti szempontok alapján tárgyalja a kort; de a művészet- és művelődéstörténet szempontjai is helyet kapnak a kötetben.

Az író céljai között – azon felül, hogy valóságghűbb képet adjon Hunyadiról – szerepelt az is, hogy bemutassa a „magára maradt magyarság harcát a török ellen”, valamint azt a szerepet, amelyet a magyar főúr játszott ebben a küzdelemben. A monográfia nagy részét a kor eseménytörténete teszi ki, amely Hunyadi életútjával párhuzamosan kerül bemutatásra. Ugyanakkor, a mű eredeti céljának megfelelően, a kor társadalmáról is részletesen olvashatunk. (A kiváltásos rendekről, az egyházzól és a „népről”, a társadalom alsó régióiról.) Az uralkodó osztályról szólva a szerző megjegyzi, hogy azon belül nem a jogi, hanem a vagyoni helyzet szolgált a differenciálódás alapjául. E társadalmi csoport különböző rétegeinek egymáshoz való viszonyának elemzése során tér ki a familiaritás rendszerének taglalására. Hangsúlyozza, hogy az egyik fő különbség a nyugati típusú és a magyarországi hűbériség között az, hogy az utóbbit képezhette nem nemes familiáris és nemes úr szerződése is. A nemtelen familiáris jogi helyzete alapvetően abban különbözött nemes társától, hogy pl. nem a király képviselője, hanem saját földesura ítélkezett felette. További különbség, hogy a nemesi címmel bíró familiáris nem vesztette el személyes szabadságát urával szemben, hiszen személyével teljes mértékben a király rendelkezett. Held kitér a „szentkorona-eszme” kialakulásának rövid ismertetésére. A jogviszonyok vázolásával kapcsolatosan többek között megállapítja, hogy a törvények érvényre jutása elsősorban az uralkodó és a kiváltásos rendek erőviszonyától függött. Szót ejt még a kiváltásolt népelemekről, a bárói csoport kialakulásáról, pénzügyi viszonyairól és életmódjáról is. A köznemességről azt írja, hogy az csak a következő századokban – a nemesi vármegye kiteljesedésével – tesz szert igazi hatalomra, ugyanis a 15. században ezt még sem vagyoni, sem társadalmi helyzete nem tette lehetővé. Figyelemre méltó az a gondolata, hogy Hunyadi, lévén maga is hűbérúr, nem volt érdekelve köznemesi familiárisainak megerősítésében, annak ellenére, hogy

politikai céljainak megvalósítása során elsősorban rájuk támaszkodott. Mindezek következtében az ország irányításába a királyon kívül csak a főnemesség és a főpapság szólhatott bele. Az egyházzal szülő fejezet fontos megállapítása, hogy az egyházak fölött nagy mértékben érvényesült a világi főurak fennhatósága. A főpapság többször kísérletet tett ennek ellensúlyozására. Ezt célozta – többek között – az a törekvés is, hogy az egyházi tisztségek betöltését iskolázottsági fokhoz kössék. A világi papság felső rétege ugyanakkor vagyona és hatalma alapján a főnemességgel egyenrangú volt. A szerzetesség azonban a 15. századra kezdte elveszíteni korábbi szerepét, és hanyatlásnak indult. Különösen akkor gyorsult fel a folyamat, ha a szerzetesek nem léptek ki a kolostoraik falai közül, és nem törekedtek a társadalmi igények kielégítésére. Ez elsősorban a régebbi rendekre (bencések, ciszterciek, premonstreiek) volt jellemző. Held említést tesz még az egyházi társadalom más csoportjairól, így pl. a prediális nemeségről is. Fontos helyet foglal el a könyvön belül a 4. fejezet, amelyben a szerző a kor demográfiai, etnikai viszonyairól is ír. A pusztásodási folyamatról szólva kétségbe vonja Molnár Erik azon megállapítását, mely szerint a parasztság a 15. században a világi és egyházi terhek növekedése következtében elszegényedett. Held szerint a parasztcsaládok jelentős része ebben az időszakban az árutermelésbe és pénzgazdálkodásba való bekapcsolódásuk révén viszonylagos jólétben élt. Értékes része a fejezetnek a 15. századi paraszti életmódot, településformát és gazdálkodást bemutató, főleg magyar nyelvű néprajzi munkákra támaszkodó leírás.

A fenti három fejezetet közrefogó, a hadi és politikai eseményeket végigkövető részt leginkább a kor iránt részletesebben érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk és természetesen bárkinek, aki történetesen a Nándorfehérvár ostromával kapcsolatos vitás kérdésekről akar többet megtudni. A kötetben a főbb hadjáratok útvonalait ábrázoló térképek, feltárt középkori falvak alaprajzai, részletes jegyzetanyag és névmutató segítik az eligazodást.

VAJDA ZOLTÁN